

MÜƏLLİM FƏALİYYƏTİNİN ARTIRILMASI

Xuraman Əliyeva
BPKİYİ-nin baş müəllimi

Açar sözlər: *kurikulum, fəal dərs, müəllim, şagird, yeni təlim üsulları.*

Ключевые слова: *куррикулум, интерактивный урок, учитель, ученик, новые методы обучения.*

Key words: *curriculum, interactive lesson, teacher, student, new teaching methods.*

Respublikamızda aparılan təhsil islahatı XXI əsr Azərbaycan təhsilinin yerini və mövqeyini bir daha müəyyənləşdirdi. Yeni pedaqoji tələb şagirdi təlim obyektindən təlim subyektinə, müəllimi isə informasiya daşıyıcısından bu informasiyaları əldə etməyin yollarını öyrədən istiqamətvericiyə (fasilitatora) çevirir. Lakin bu çevrilmə prosesi düşünülmüş şəkildə cəmiyyətin, dövlətin, müəllimlərin və şagirdlərin birgə əməyi, birgə fəaliyyəti nəticəsində həyata keçirilməlidir. Bunun üçün ilk növbədə məktəbdəki ənənəvi təhsil üsullarının bəzilərindən imtina etməklə, sinifdə demokratik mühit yaradılmalıdır. İstər müəllim, istərsə də şagird öz vəzifəsini və hüquqlarını bilməli, onları yerinə yetirməlidir. Yalnız bu zaman cəmiyyətin tələbləri əsasında yaşamağı, işləməyi bacaran, insanlarla ünsiyyət yaradan, hər hansı problemlə bağlı müzakirədə iştirak edən, həlledici fikir söyləyən, tərəf-müqabilini inandıra bilən, milli və bəşəri dəyərləri özündə formalaşdıran şəxsiyyət yetişdirə bilərlik. Məktəbdə təlim-tərbiyə prosesi elə qurulmalıdır ki, hər bir şagird özünü bu prosesin mərkəzində görsün, öz fəaliyyətilə diqqəti özünə yönəltsin, ön planda olduğunu hiss etsin. Bunun üçün isə müəllim – şagird münasibətləri kökündən dəyişilməlidir. Onların arasında qarşılıqlı ünsiyyət formalaşmalı, qarşılıqlı inam, hörmət və etibar yaranmalıdır.

Yeni, fəal təlim metodları ilə işləyən müəllim təşkilatçılıq, bələdçilik vəzifəsini öz üzərinə götürməklə, fəallığı, tədqiqatçılığı, nəticə çıxarmağı şagirdlərə həvalə etmiş olur. Bu fəallıq şəraitində şagirdlər həm özlərinin, həm də yoldaşlarının məsuliyyətini dərk edirlər. Bununla onların birgə fəaliyyət imkanları artır, düşünmə, tədqiqat aparma qabiliyyətləri dərinləşir, intellektual səviyyələri yüksəlir.

2012/2013-cü tədris ilindən V siniflərdə fənlər üzrə kurikulum tətbiq olunur. Digər fənn müəllimləri kimi fizika müəllimlərinin də vəzifəsi cəmiyyətin əsas hərəkətverici qüvvəsi olan gənc nəsli dövrün tez-tez dəyişən tələblərinə uyğun formalaşdırmaq, onların təbiət haqqında dünyagörüşünü artırmaqla praktik həyata hazırlamaq, məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirməkdir. Bu vəzifələri həyata keçirmək üçün müəllimin bir sıra bacarıqlara və vərdislərə yiyələnməsi tələb olunur.

Hər şeydən əvvəl, fənninin məzmunu ilə bağlı fizika müəllimi:

- fizika fənni kurikulumunun təhsil səviyyələri üzrə ümumi təlim nəticələrinin, məzmun xətlərinin, məzmun xətləri üzrə təlim nəticələrinin, fəaliyyət xətlərinin mahiyyətini dərk etməklə, məzmun xətləri üzrə standartların tələblərini müəyyənləşdirməli;

- alt standartlar əsasında təlim məqsədlərini, məqsədlərə görə strategiyaları

seçməli;

- integrasiya standartlarını, istifadə olunan resursları müəyyənləşdirməli;
- fənn kurikulumunun tələblərinə uyğun gündəlik dərslərə tam hazırlıq görməlidir.

Bütün bunları müəyyənləşdirərkən şagirdlərin maraqları, tələbatları nəzərə alınmalı və yaş səviyyəsinə uyğunluğu gözənilməlidir. Dərsin məqsədi şagirdə aydın, başa düşülən dildə çatdırılmalıdır. Dərsin gedişi zamanı şagirdə verilən sual və tapşırıqlar onu düşündürməli, tədqiqata sövq etməli, onun məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirməlidir. Bundan başqa müəllim şagirdə öyrənmə həvəsi yaratmalı, standartla görə dərsin mövzusunu, məqsədlərini və təlim fəaliyyətini müəyyənləşdirməli və təqdim etməyi bacarmalıdır. Dərs müddətində vaxt bölgüsünə əməl etməlidir. Həm də dərstdə şagirdlərə verilən suallara uyğun onların işini düzgün istiqamətləndirməyi unutmamalıdır. Müəllimdə həm də dərsin məqsədlərini, mövzusunu, məşğələlərini seçmək, onları şagirdin düşünmə qabiliyyətinin, təfəkkürünün inkişaf etdirilməsi istiqamətinə yönəltmək, müxtəlif maraqlara və qabiliyyətlərə malik şagirdlərlə işləmək, onların təkliflərinə, tənqidlərinə, qeydlərinə yaradıcı cavab vermək, şagirdlərlə ünsiyyət qurmaq, qarşılıqlı hörmət və anlaşma yaratmaq, şagirdin dərslə cəlb edilməsinə və təliminə yardım edən mühiti yaratmaq bacarığı olmalıdır. Təlim fəaliyyəti qurularkən fənnin xarakterik xüsusiyyətlər, integrasiya prinsiplər nəzərə alınmalıdır. Aydındır ki, bacarıqları özündə formalaşdırmaq üçün müəllim daim öz üzərində işləməli, öz biliyini də təkmilləşdirməlidir.

Bu məqsədlə müəllimlərin xüsusi kurslarda iştirakı, fizika fənn kurikulumu ilə yaxından tanışlığı (müəllim hazırlığı) önəmli sayılır.

Fizika fənn kurikulumu 2013/2014-

cü tədris ilindən başlayaraq VI sinifdə tətbiq olunacaqdır. Bu sənəddə fizika fənninin yeni məzmunu, strategiya və qiymətləndirmə mexanizmləri öz əksini tapmışdır.

Sənəd fizika fənninin tədrisinin əsas məqsəd və vəzifələrini müəyyənləşdirməklə ümumi təlim nəticələrinin reallaşdırılması istiqamətində bütün məsələləri əks etdirir.

Fizikada təbiət, onun fundamental qanunları tədqiqat obyektidir olduğundan bu fənnin tədrisi şagirdlərin təbiət haqqında dünyagörüşünü formalaşdırır, təbiət fənlərinin integrativ mənimsənilməsinə, cəmiyyətdə lazım olan həyatı bacarıqları əldə etməyə imkan yaradır, onların praktik fəaliyyətini və məntiqi, tənqidi, yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirir.

Fizika fənninin öyrənilməsi şagirdə mühakimə yürütmək, müşahidə etmək, eksperiment aparmaq, fiziki hadisələr arasında əlaqəni izah etmək, təhlil və analiz etmək, hadisələrə qiymət vermək, proqnozlar vermək bacarığı formalaşdırır. Sonda onun cəmiyyətin müxtəlif sahələrində fəaliyyət göstərən şəxsiyyət kimi formalaşmasına zəmin yaradır. Göstərilən bu bacarıqlar alt standartlarda VI sinifdən başlayaraq, sinif daxilində şaquli xətt üzrə, sinifdən-sinifə keçdikcə isə üfüqi xətt üzrə həm inkişaf edir, həm də dərinləşir. Tədris prosesində alt standartlar reallaşdıqca, məzmun xətləri üzrə təlim nəticələri, ilin sonunda isə sinif üzrə təlim nəticələri reallaşmış olur.

BPKİYİ-də ixtisasartırma təhsili dövründə fənn kurikulumunun tətbiqi ilə əlaqədar müdavimlərə metodik köməklik göstərilir. Bu həm müdavimlərə təqdim olunan tədris proqramlarında, həm də keçilən dərslərin keyfiyyətində özünü göstərir. Onların diqqəti başqa qəzet və jurnallarda, elmi-praktik konfranslarda çıxan elmi məqalələrə də cəlb olunur. Eyni zamanda fəal dərs modelinin qurulması, standartın seçilməsi, təlim məqsədlərinin müəyyənləşdirilməsi,

formativ qiymətləndirmə ilə əlaqədar maraqları nəzərə alaraq, bir sıra fəal dərs modelləri də hazırlanıb. Bunlara nəzər salaq.

Məsələn: “Səs dalğaları. Səsin sürəti. Əks-səda” mövzusunda dərslərin tədrisi zamanı, (Standart:1.1.1.,1.1.2.,3.1.1.) cisimlərin səslənməsi hadisəsinin səbəbləri şərh edilir, səsin sürətinin ölçülməsinə aid məsələ həll olunur, səs hadisələrini müşahidə etmək üçün cihaz və materiallardan istifadə edilir.

Burada resurslar kimi kamerton, kibrit qutusu, ip, vatman, marker, ştativ, sapdan asılmış yük, noutbuk, proyektor lazım olur.

Əsas iş üsulu əqli hücum, BİBÖ seçilir, iş forması kimi kollektivlə iş, kiçik qruplarla iş götürülür. Dərsə başlamazdan öncə şagirdlər qiymətləndirmə meyarları ilə tanış edilir.

Motivasiya üçün cəmi 7 dəqiqə vaxt nəzərdə tutulur.

Müəllim bir musiqi səsləndirməklə şagirdlərlə sorğu aparır. Şagirdlərin cavabı müzakirə və təhlil olunur.

Müəllim musiqi alətlərinin səslənməsinin mexanizmini izah edir və müəyyən cədvəl üzrə nəticələri cədvəl şəkilinə salır. Şagirdlərin fərziyələri dinlənir və lövhədə qısaca BİBÖ cədvəlinin birinci sütununa qeyd olunur. Birinci sütunda “Bildiklərimiz” qrafası doldurulur: 1. Nəfəs alətlərində alətə daxil olan havanın sıxılıb seyrəkləşməsi nəticəsində səs eşidilir; 2. Tarın simləri mizrab vasitəsilə rəqsi hərəkət etdirilir. Biz yaranan səsi eşidirik; 3. Zərb alətlərinin üzərinə çəkilmiş dəri örtük əllə rəqsi hərəkətə gətirilir. Bu rəqsi hərəkətin nəticəsi olan səsi eşidirik.

Sonra müəllim şagirdlərdən soruşur: uşaqlar səs haqqında başqa nələri bilmək istərdiniz? Düşünmək üçün onlara vaxt verilir. Şagirdlər sualları hazırlayır, onlar müzakirə olunur və cədvəlin ikinci sütununa qeyd olunur. Burada isə birinci sütuna əlavə olaraq “İstəyirik bilək” qrafası da doldurulur: 1. Cisimlərin səslənməsi hansı fiziki

prosesdir?; 2. Səs necə ötürülür?; 3. Səsin ötürülməsi mühitdən asılıdır mı?; 4. Boş otaqda səs niyə bərk eşidilir?; 5. Canlılar aləmində səsin rolu nədən ibarətdir?; 7. Ayda səs eşidilir mi?; 8. Əks-səda necə əmələ gəlir?

Bundan sonra müəllim şərhini bitirir və tədqiqat sualını elan edir.

Səs dalğaları. Səsin sürəti. Əks-səda.

Tədqiqat sualı

Səs hadisəsi necə baş verir və o nədən asılıdır?

Bundan sonra şagirdlər qruplara bölünür. Müəllim qruplara tədqiqat aparmaq üçün tapşırıqlar verir.

Rəqs qrupu, dalğa qrupu, səs qrupu, enerji qrupu ayrı-ayrılıqda dinlənir.

Şagirdlərə cisimlərin səslənməsini necə izah edərdiniz? Kamerton misalında, cisimlərin səslənməsi necə ötürülür (mühit), səsin sürəti mühitdən asılıdır mı, səsin sürəti haqqında fikirlərimiz kimi suallar qurulur və hər bir suala çox ətraflı cavablar verilir. Şagirdlər hər qrupa aid sxemlər də çəkirlər. Beləliklə, tədqiqatın tamamlanması ümumiləşdirilir.

Şagirdlər verilən zaman müddətində tədqiqatlarını tamamlayır. Bundan sonra qrup liderlərinin təqdimatı dinlənir. Deyilən məlumatları müəllim və şagirdlər birlikdə müzakirə edib nəticələri cədvəlin 3-cü sütununa yazırlar. Beləliklə, üçüncü sütunda da “Öyrəndiklərimiz” qrafası doldurulur: 1. Cisimlərin mexaniki rəqsləri fəzada yayılarkən səs dalğaları yaradır, dalğalar mühitdə yayılır və səs eşidilir; 2. Səsin ötürülməsi mühitdən, onun sıxlığından asılıdır. Bərk cisimlərdə səsin sürəti böyük, mayədə bir az kiçik, qazlarda ondan da kiçikdir $V_{bərk} > V_{maye} > V_{qaz}$; 3. Havasız mühitdə (ayda) səs eşidilmir; 4. Səs hadisəsinin baş verməsi üçün bu əlaqə olmalıdır. Vibrator – elastiki mühit – qəbuledici; 5. Səs dalğası enerjidir. Bu enerji ətrafdakı əşyalar tərəfin-

dən udulduğundan səs otaqda yavaş eşidilir; 6. Səs dalğası maneyəyə rast gəldikdə, səs əks olunur. Əks-səda hadisəsi baş verir; 7. Səs haqqında elm akustika adlanır.

Sonda müəllimin dərs boyu qiymətləndirmə cədvəlindəki qeydləri ümumiləşdirilir və qalib qrup müəyyənləşir. Bundan başqa formativ qiymətləndirmə jurnalında təlim nəticələrinə uyğun qeydlər aparılır. Yaradılmış qrupların müəyyən parametrlərə görə (şərhetmə, fikrini dəqiq ifadə etmə, məsələ həll etmə, əməkdaşlıq və s.) nəticələri qiymətləndirilir.

Rəyçi: prof. A.Zamanov

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Orucov V. Fizikanın tədrisi metodikasının aktual problemləri. Bakı: Nurlan. 2007.

2. Методический справачили учителя физика. М.: Мнемозия, 2006.

Х.Альева Применение предметного курикула в преподавании физики

Резюме

В настоящей статье приводятся связанные с применением предметного курикула обязательные условия планирования деятельности педагога и модель интерактивного урока по физике.

Kh.Aliyeva Planning teacher's activity while implementing subject curriculums

Summary

The article is dedicated to the necessary terms of planning teacher's activity while implementing subject curriculums and using new teaching methods through a model lesson on physics.

* * *

Hörmətli abunəçilər!

“Azərbaycan məktəbi” jurnalının 2013-cü ildə ilboyu normal fəaliyyətinin tənzimlənməsindən ötrü Sizi abunə yazılışına qoşulmağa çağırırıq. İldə 6 nömrə nəşr olunur. Bir nüsxənin abunə haqqı 2 manat 20 qəpik, illik abunə haqqı 13 manat 20 qəpik, yarımillik 6 manat 60 qəpikdir.

Abunə respublikamızda fəaliyyət göstərən

“Azərmətbuatyayımı” ASC

440-39-83

“Qasid” ASC

493-16-43

“Qaya”

441-35-33

“Səma”

494-09-59

“Xpress-Elita”

437-28-10

“Kaspi”

432-39-55

“Səda”

430-54-26

mətbuatyayımı firmalarında qəbul edilir. Böyük əməlləri olan pedaqoji jurnalımıza abunə yazılmağa tələsin.

İndeks: 1002